

Arkitekt Jørgen Bo og kælderen indretning 1966-73

AF THOMAS KAPPEL

Thorvaldsens Museum forekommer alle at være et ukrænkeligt monument. Det skyldes husets statuariske arkitektur, en uomtvistelig stilling som et museums-museum, og at det tillige er billedhuggerens mausoleum. Det har derfor været meget svært at finde muligheder for de udvidelser, der i museets drift gennem dets 150 år har vist sig nødvendige eller i hvert fald ønskelige.

En tilbygning eller en overdækning af gården vil ikke i nogen udformning kunne forsvares over for Gottlieb Bindesbølls værk eller kunne forenes med den værdighed, der fordres ved placeringen af Thorvaldsens sarkofag midt i museet.

Skulle der skaffes rum til yderligere aktiviteter, måtte man derfor koncentrere sig om en udnyttelse af kælderen. Denne fungerede i museets første år som magasin, bolig for kustoden og rummede desuden museets varmeanlæg. Funktioner der ikke alle i længden kunne huses inden for museet.

I tiden efter Første Verdenskrig ombyggedes kælderen, og her skabte arkitekten Kaare Klint i 1923-26 et underjordisk galleri i de små rum langs Kanalen og den lange magasingang i tilknytning hertil, de nuværende rum 49-56 og 62.¹ Her vistes Thorvaldsens studiesamling og en del af malerisamlingens mindre fremtrædende værker. Klints interiører var kendetegnet ved sorte asfaltgulve, i nogle rum mørke terrasso- eller gulbrune klinkegulve. Den sorte farve var trukket ganske højt op ad væggene, så der fremkom et dominerende, mørkt fodpanel, og væggene var farvede rosa, motiver der knyttede sig stærkt til interiørerne ovenpå. De hvælvede lofter var hvide. Den kunstige belysning var sparsom og kom fra solitært nedhængte lamper af Poul Henningsens tidlige model.

Ved 1960'ernes begyndelse havde denne indretning snart 40 år bag sig og levede tydeligt ikke op til de krav en moderne museumsdrift måtte stille.

FIG. 1. Kaare Klints indretning 1923-26 af rum 44-46 i kælderen sydside.

Ikke alene gav de farvede vægge og den svage belysning et meget dunkelt og næsten deprimerende indtryk, der var også en del faktuelle problemer med indsivende fugt og tiltagende råd.

I september 1963 tiltrådte Dyveke Helsted stillingen som Thorvaldsens Museums direktør. Dyveke Helsted havde ikke mindst en vision angående mulighederne for at skabe et moderne og attraktivt udstillingsmiljø i en renoveret kælder. Et forskningsarbejde i Thorvaldsens tegninger havde gjort det tydeligt, at en udstilling af disse kunne være ønskelig. Det ville kræve dagslysfrie rum. Som en del af renoveringen kunne mange af de bygningstekniske problemer forhåbentlig løses.²

I et memorandum fra d. 5. juli 1965 skitserede Dyveke Helsted en indretning, der i det store hele kom til at udgøre grundlaget for den videre projektering: de små rum mod Kanalen hvidkalkes og gulvene dækkes med kokos. Magasingangen skal indrettes med vægmontrer, og væggene dækkes med hvidt lærred. I rummet ved trappen skal indrettes et hvilerum, og i den følgende suite af rum mod Prins Jørgens Gård skal der være udstilling af Thorvaldsens egne effekter og eksempler på hans arbejdsmetode. Det fastslås, at underetagens museale funktion skal være at vise Thorvaldsens skitser og tegninger, at kælderen skal vise fundamentet for Thorvaldsens kunst.³

Museets daværende bestyrelsesformand, borgmester Edel Saunte så med det samme velvilligt på Dyveke Helsteds planer og benyttede sin politiske kunnen til at anvise muligheder for ombygningens finansiering. Også den nye direktørs valg af arkitekt kunne bakkes op.

Jørgen Bo, professor ved Kunstakademiet var på den tid absolut blandt de arkitekter, der kunne betros at løfte en sådan opgave i pagt med Bindesbølls byggekunst. I sommeren 1958 havde han sammen med Vilhelm Wohlert præsenteret Louisiana, museet i Humlebæk, hvis nytænkning og udogmatisk arkitektur- og museumssyn havde vakt berettiget international opsigt og national berømmelse. Bo og Wohlert var derfor næsten blevet et varemærke inden for dansk museumsarkitektur, og sammen havde de arbejdet med flere udstillinger samt 1962-66 restaureret og indrettet Musikhistorisk Museum i præstegården til Den reformerte Kirke i den københavnske gade Åbenrå.⁴

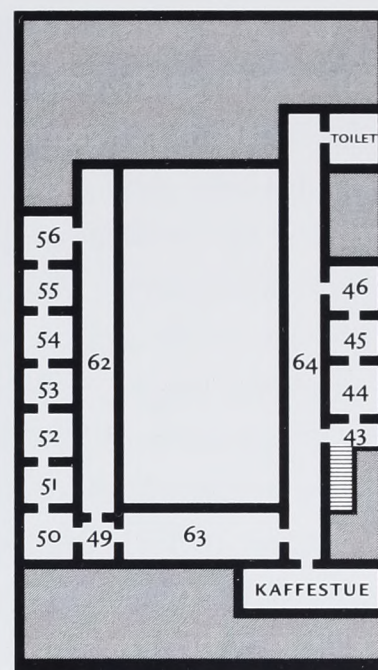

FIG. 2. Plan over Thorvaldsens Museums kælder.

Da jeg engang bad Jørgen Bo definere sit syn på museumsbyggeri, fortalte han, at netop det at indrette museum i et gammelt hus var en ideal opgave, fordi man med i købet fik den ældre bygnings historie og atmosfære, der ville bidrage til et museums autencitet.⁵ Thorvaldsens Museum måtte være det ideelle sted at afprøve denne tese. Hertil kan måske lægges, at Jørgen Bo på mange måder var kongenial med Bindesbøll med et sammenfaldende syn på arkitektens rolle som en humanistisk brobygger mellem byggekunsten og det folk, den gerne skulle tjene. Jeg erindrer et nummer af *Arkitektur* 1957, her præsenteres Jørgen Bos hus i Hjørtekær med et fotografi, hvor en lille dreng på trehjulet cykel »stjæler« opmærksomheden.⁶ Ikke mange af tidens bevidste arkitekter ville lade et sådant billede af latent anarkisme passere, men det har ikke skræmt Bo, der ønskede at vise, at et hus er rammen om liv.

Jørgen Bo fremsatte sit projektforslag ved et møde d. 26. januar 1966. Her anbefalede han hvide vægge, lofter og døråbninger, at vinduerne blændedes af med hvide gardiner, og at gulvene blev dækket med grå tæpper, samt at fodpanelerne maledes lys grå.⁷ De sidste to punkter blev ændret i den endelige projektering.

I februar 1969, da ombygningen var mere end halvvejs, udfærdigede Jørgen Bo et notat over sit arbejde, heri opsummerede han også sine intentioner:⁸

»Kælderrummene i T.M. er meget smukke. De får en egen kraft på grund af deres ringe højdes sammenspil med hvælvene. På en måde virker skulpturerne, som står i magasin særlig stærkt, når man oplever dem i disse trange omgivelser, hvor de er næsten ved at sprænge rummet.

...

Man begyndte i 19...[66] at renovere kælderen i den nordre fløj med henblik på, at indrette rum til Thorvaldsens skitser. Jeg foreslog de tegnede skitser og dem i ler udstillet sammen, så man kunne se forløbet i mesterens arbejde.

...

Vigtigst af alt var at få rummene malet hvide, men for at skjule radiatorer og indblæsningsåbninger fra ventilationsanlægget, måtte der på nordvæggen opsættes skærme, for princippet har da været at skærme skulle udtrykke sig

som skærme, derfor er de beklædt med gråt pommersk lærred.

...

Der blev tegnet tagrendeformede hvide belysningsarmaturer. De indeholder glødelamper, som giver det rigeste lys på billederne. De har den ulempe, at de opvarmer rummet og måske også billedfladen for stærkt, men belysningen er intensiv og intim. For yderligere at gøre rummet intimt er der lagt blå Bouclé over det hele. Det tager noget af kældervirkningen væk, men på den anden side, har det været afgørende at få en virkning, som harmonerer med den intimitet, der er knyttet til disse forfinede streger, penselstrøg og lerskitser.

Det første afsnit var den nordre del af den nordre fløj, siden kom det lange galleri og nu fortsætter vi med tværgangen.

I den søndre fløj er det planen at indrette et »Thorvaldseniana«: lokaler som viser eksempler på Thorvaldsens arbejdsmåde og på hans ungdomsarbejder og mindelser fra hans liv. Disse ting, som er svære at udstille, fordi det bliver noget uhomogent at have dem sammen med kunstværkerne.

...

Udover lysrenderne blev der til denne nyindretning tegnet en lampe, som kaldes Hebelampen, fordi den er tegnet til at belyse gudernes opvarterske Hebe.⁹

Den består af en cylinder og en krave, og kraven giver reflekslyset ned over skulpturen mens cylinderen giver det direkte lys. Det er tanken at gå videre i forsøget på at løse dette vanskelige problem, skulpturers belysning, ved foreløbig overalt i kælderen at ophænge dette belysningsarmatur. Når kælderen til sin tid er behandlet færdig, vil den udgøre et hele af en noget anden karakter, end salene ovenpå. Det skulle gerne blive både en kælder og et intimt udstillingsmiljø. Et supplement til det egentlige museum, der dels skulle indeholde en afdeling for skiftende udstillinger og dels disse forfinede ting, som skitserne er, og så mindelserne om Thorvaldsen selv.«

Som nævnt var der en del byggetekniske forhold, der skulle løses. De uklædelige elektriske ledninger og vandrør blev lagt om og ført langs ydervæggene.

FIG. 3. Magasingangen (62) før ombygningen med Thorvaldsens afstøbningssamling efter antik skulptur. Vandrør og elektriske ledninger ses hænge frit under loftet.

Foran disse anbragtes brandsikrede, lærredsbeklædte skærmvægge, der var delt i mindre moduler, 2×1 m og $2 \times 1,65$ m. Væggene ind mod museets gård fik lysskakterne fuldstændig blændet. Deres lysgivende virkning var minimal, også fordi de var placeret i terræn. Vinduerne mod Vindebrogade og Skt. Jørgens Gård bevarede, her blev op-
hængt glatte, hvide lærredsgardiner.

Hele interiøret fik et homogent udtryk, uden at der måtte gives køb på funktionen, eller adgangen til installationerne blev vanskeliggjort. Samtidig opnåede man en oprigtig løsning, man undgik, at det blev dølget, at noget var skjult.

I tilknytning blev et antal skærme udført som spanske vægge, der frit kan placeres i det lange galleri og dele dette op.

FIG. 4. Magasingangen efter ombygningen med tagren-
deformede belysningsarmaturer og flytbare spanske vægge.

FIG. 5. Tværkorridoren (63) med Hebelamper og vægmontrer.

Netop placeringen af det nye galleri i kælderen stillede store krav til belysningen. Jørgen Bo måtte arbejde med problemet i en tid, da udstillingsrum uden dagslys i museumsarkitekturen endnu var sjældne og belysningsarkitekturen i tilknytning hertil stadig på pionérstadiet. Fordømmene om denne del af formidlingen var utallige, dagslysets »ægthed« var næsten sakrosant.

Arkitekten gav nogle løsninger, der med datidens lysteknik må anses for optimale. Som han selv angav, udsender glødepærerne en stærk varme, hvilket konserveringsteknisk ikke var optimalt. I 1993 indførte museet i de små rum et belysningssystem med små spots på strømførende skinner.

Hebe-lampen viste sig meget velegnet til den overordnede belysning i kælderen. Konstruktionen med den hvide opalglas-cylinder spreder også lyset opad, og dermed integreres det hvide hvælv i belysningen som en øverste, reflekterende skærm.

Rummenes opdeling foregår ved tremmedøre af hvidmalede trælisters på ligeledes hvidmalede stabelhængsler, mens lukketøj er i umalet messing. Ved afslutningerne på korridorerne og ind til værkstedsområderne opbyggedes egentlige tredelte

skærmvægge med samme udtryk. Derved blev kælderen markeret i enheder, uden at disse forekom afspærrede, selv hvor publikum ikke har adgang, eller når der skal ske nye ophængninger. Det kan beses, hvad der er på færde, og man oplever ikke den lukkede og låste dør med dens frustrerende følelse af manglende ad- og velkomst.

Til kælderen tegnede Jørgen Bo desuden monter i forskellige typer. Væghængte i det lange galleri og tværgangen (62 og 63), hvor udeladelsen af ben understreger en todimensional virkning, næsten som relieffer. Her skulle Thorvaldsens små modellerede skitser vises. Monterne har markeret bund og loft, til gengæld ses ingen hjørnelister, og de får derved et let, meget elegant og næsten æterisk udtryk. Jørgen Bo videreudviklede siden denne montreadformning til Museet på Sønderborg Slot og Nationalmuseets daværende 2. afdeling. Til de mindre udstillingsgenstande, der indbyder til nærmere granskning, udviklede Bo bordmontrer på ben af hvidmalede metalprofiler. I rum 44 opstilledes en hel væg opbygget i moduler af hærdet glas, bag hvilket en del af Thorvaldsens garderobe og andre personlige effekter er udstillet.

FIG. 6. Søndre korridor (64) med tremmedøre og Thorvaldsens afstøbninger af antikke figurer.

I søndre korridor (rum 64) opstilledes et lille udvalg af Thorvaldsens afstøbninger af antikke skulpturer. Her og i hvilerummet (43) neden for trappen fraveg Jørgen Bo den ellers konsekvente brug af tæpper, i stedet lagde stenhugger Poul Grage gulve med grå ølandsfliser. Jørgen Bo valgte måske dette materiale for at understrege, at her var tale om rum med et større færdselstryk. Den fint bearbejdede ølandssten viste dog klart, at der ikke var tale om et værkstedsgulv, men om et næsten delikat motiv, der nøje sluttede sig til de intime, små rum med tæpperne.

Bo var meget optaget af de mange velbevarede fossiler af nautiler og blæksprutter i stenene og udvalgte omhyggeligt de smukkeste eksemplarer til strategisk synlige steder. Som omviser i min studentertid morede det mig at vise museets gæster, at livet vitterlig findes inde i stenen og blot venter på at blive befriet!

Det er også i færdselsgangen, at Jørgen Bo udtrykte sin udstillingsfilosofi. Som på Louisiana lod han altid rummenes *point de vue* gennem døråbninger markere ved et karakterfuldt kunstværk, som vel at mærke ikke skulle være demonstrativ,

men netop med sin enkelthed forekomme næsten naturgiven rigtig. I *Arkitektur* kalder Kim Dirckinck-Holmfeld; »udstillingen sober og næsten apollinsk ... og den høje finish på montrer, de skjulte beslag for ophæng af skulpturer m.v., medvirker til et afklaret æstetisk indtryk, der er helt i pagt med den høje kvalitet, der er karakteriserende for de udstillede genstande.«¹⁰

Jørgen Bos indretning vakte positiv opsigt. Allerede i 1967 skrev Leo Estvad i *Berlingske Aften*: »Jørgen Bo har tryllet med rummet og gjort den lange tarm til et moderne og velbelyst galleri. Fornemt og indbydende, man tror næsten ikke, man er i M. G. Bindsbølls gamle museumsbygning på Slotsholmen.«¹¹

Da kælderindretningen var færdig ved Thorvaldsens 200 årsdag (1970) karakteriserede Jan Zi-brandtsen i *Berlingske Tidendes* kronik museets nye faciliteter således: »Uden at gøre noget indgreb i Bindsbølls arkitektoniske udformning af kælderetagen er nu samtlige rum og gange indrettet til udstillingsbrug, og museet fejrer på smukkeste måde 200-årsdagen ved at indbyde publikum til nye udstillinger af høj karat.«¹²

FIG. 7. Nordre korridor (62).

Disse beskrivelser er ganske kendetegnende for, hvorledes de nye gallerier i almindelighed blev modtaget, men arkitekten Axel Thygesen, der nok kunne anses for en Søren Knagsted i tidens æstetiske debat, var skeptisk, og med sarkastisk bid skrev han under overskriften »Nødskrig i en festlig anledning«: »Da man skulle lave udstillingslokaler i kælderen i Thorvaldsens Museum, var løsenet selvfølgelig bløde tæpper fra væg til væg. Og pressen og publikum jublede. Hvor hyggeligt. Man tror, man er i et helt andet hus. Museet er, til oplysning for de mange der har et besøg til gode, en massiv stenkolos med udhulede, hvælvede grotter og gange – pragtfulde og med en rungende akustik – fyldt med skulpturer. Midt i borgerlighedens århundrede byggede Bindesbøll stort og helt, uden at skele til det bekvemme, men et så aristokratisk syn på

arkitektur er der ikke rigtigt nogen, der har sans for i dag.«¹³

Det skal i sandhed medgives Axel Thygesen, at tæppernes indtog i museumsarkitekturen mange gange har forfladiget denne, men her viser hans kritik tværtimod, at Bo opfyldte sine intentioner til fulde og skabte et rumforløb, der kontrasterer og dermed accentuerer Bindsbølls interiør i museets øvre etager – og at det lykkedes for Bo at skabe en moderne og meget elegant løsning på de problemer, enhver indretning af nye gallerier i monumentet Thorvaldsens Museum ville føre med sig.

Mag.art. Lisbet Balslev Jørgensen, der var ansat som museumsinspektør og aktiv deltager og observatør under byggeprocessen, beskrev denne i 1984 og klarlagde Bos forhold til Bindsbøll blandt andet ved at citere en anden arkitekt, som har været virksom i huset, Carl Petersen, der i sin forelæsning »Modsætninger« i 1920 havde understreget, at kontrasten måtte være enkel, men stærk.¹⁴ Balslev Jørgensen gør desuden klart, at forandringerne i kælderen ændrede museets samlede udtryk. De to interiører spiller sammen til gavn for begge, spillet mellem det gamle og det nye museum fremhæver begges egenart og kvaliteter.¹⁵

Jørgen Bos vigtige bidrag til dansk museumsarkitektur var at anvise, hvordan rummene som klangbund for det udstillede bør være et museums *raison d'être*, uden at arkitekten behøver at gøre sig selv bemærket eller frygte at blive overset. At få det svære til at synes let er vel virtuosens kendetegn.

Ved udgangen af det andet årtusinde passerer kælderen gallerier 30 års brug og har således virket som udstillingsmiljø i en generation. Konceptet forekommer egentlig stadig funktionelt og indretningen ejer endnu den tidløshed, der kendetegner et vellykket design. Men ikke mindst tæpperne har i de sidste år vist tydeligt slid og fjernedes i foråret 1993 i de små udstillingsrum og tværkorridoren. Forskellige muligheder for en ny gulvbelægning er under overvejelse.

Tidstavle

1966-67: ombygning af rummene mod nord.
De små køjer mod kanalen (rum 49-56) indviedes med udstillingen »Danske kunstnere i Italien« 31. januar 1967 og den lange gallerigang (rum 62) indviedes marts 1967 med udstillingen »Ingres i

Rom«. Hvilerum og rum til Thorvaldseniana, (rum 43-46), tværkorridoren (rum 63) og den søndre færdselskorridor (rum 64) indviedes ved Thorvaldsens 200 års fødselsdag d. 19. november 1970. Jørgen Bo afleverede de sidste arbejder bl.a. montrer og ventilationsrum d. 22. oktober 1973.

Arkitekter

Professor, arkitekt m.a.a. Jørgen Bo, medarbejdere: arkitekterne m.a.a. Niels Presskorn og Svend Bruno Nielsen.

Leverandører

Tæppe: blå Bouclé uldtæppe MILANO leveret af L. F. Foght og pålagt af tapetmester Egon Olsen. Ølandsten leveret og lagt af stenhuggermester Poul Grage.

Hebelampen er sat i produktion hos Louis P. d. 28. september 1967.

Montrer leveret af snedkermester Arne Poulsen; metalmontrer leveret af Johnsen & Michaelsens Metalvarefabrik.

Gardiner leveret og ophængt af Georg Jørgensen & Søn.

LITTERATUR

Dyveke Helsted: Vedligeholdelse og fornyelse i: *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum 1970*, s. 138-39.

Dyveke Helsted: Vedligeholdelse og fornyelse i: *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum 1973*, s. 140-41.

Kim Dirckinck-Holmfeld: Nyindretning af underetagen i Thorvaldsens Museum, i: *Arkitektur DK*, 25. årg., nr. 6, 1981, s. 223-26, ill.

Lisbet Balslev Jørgensen: Jørgen Bo som museumsarkitekt i: *Museumsmagasinet*, nr. 17, september 1981, s. 3-6, ill. (Kælderen behandlet s. 5)

Lisbeth Balslev Jørgensen: Thorvaldsen's Museum: A Display of Life and Art, 1848-1984, i: *The International Journal of Museum Management and Curatorship*, nr. 3, 1984, s. 237-50, ill. (Kælderen behandlet s. 247-49).

Thomas Kappel: Jørgen Bo og Vilhelm Wohlerts museumsarkitektur 1958-1991, *Specialeafhandling*, Københavns Universitet 1992, s. 212, ill. (Kælderen behandlet s. 125-28).

Thomas Kappel: Om museumsarkitekterne Jørgen Bo og Vilhelm Wohlert : Et overblik, i: *Arkitektur DK*, 38. årg., nr. 3, 1994, s. 129-33, ill. (Kælderen nævnt s. 132)

1. *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum* 1929, s. 14-15, 29.
2. Thorvaldsens Museums direktør 1963-89 mag.art. Dyveke Helsted har venligt fortalt mig om byggesagens forløb og de intentioner, der lå bag.
3. Thorvaldsens Museums arkiv, sagskasse: 16.7.1970: Kælderens istandsættelse.
4. Musikhistorisk Museum, Åbenrå 32, København. Restaureret 1962-66.
5. Samtale med Jørgen Bo 11.9.1991.
6. *Arkitektur DK*, 1. årg., 1957, s. 94.
7. Samme som note 2
8. J.nr. 12.10.1969 Til et foredrag afholdt i Italien af Dyveke Helsted nedskrev Jørgen Bo sine intentioner i sit arbejde med kælderen.
9. Stående foran Hebestatuen designede Jørgen Bo Hebe-lampen.
10. Kim Dirckinck-Holmfeld: Nyindretning af underetagen i Thorvaldsens Museum i: *Arkitektur DK*, 25. årg., nr. 6, 1981, s. 223.
11. Leo Estvad: *Berlingske Aften*, Kronikken, den 8. marts 1967.
12. Jan Zibrandtsen: *Berlingske Tidendes Kronik*, den 19. november 1970.
13. Axel Thygesen: *Berlingske Tidendes Kronik*, den 15. marts 1970.
14. Carl Petersen: Modsætninger, forelæsning fra 1920, gengivet i Hakon Stephensen: *Arkitekten Carl Petersen*, Arkitektens forlag 1979, s. 95 o. flg.
15. Lisbeth Balslev Jørgensen: Thorvaldsen's Museum: A Display of Life and Art, 1848-1984, i: *The International Journal of Museum Management and Curatorship*, nr. 3, 1984, s. 249.

The New Galleries in Thorvaldsens Museum Basement by the Architect Jørgen Bo

M.G. Bindesbøll's work being a 19th-century Danish architectural monument, indeed a museum's museum and Thorvaldsen's mausoleum, any addition or supplementation ought to be considered impossible. However, in the basement there might be a way of creating rooms in which to exhibit Thorvaldsen's drawings, sketches and sculptural technique and to provide a much-favoured place for temporary exhibitions. The basement was redesigned by the architect Kaare Klint in the 1920s, providing exhibition space for Thorvaldsen's collection of studies. By the 1960s, the interior was felt to be dark and unattractive. In 1966, the architect Jørgen Bo, born in 1919 and by now famous as one of the architects responsible for the Louisiana Museum of Modern Art was given the job of redesigning it, producing a project with whitewashed ceilings and walls in complete contrast to the colourful interiors of the upper floors, and emphasising the intimate atmosphere of the lower rooms. The installations and wiring were hidden behind screens covered with canvas. The floors were covered with dark blue woollen bouclé carpeting. The main corridor in the basement was lined with grey Öland sandstone. Here, a selection of Thorvaldsen's plaster casts of antique monuments are on show. Jørgen Bo created a lamp for the basement, named after a particularly fine version of Hebe (A875), designed several exhibition cases either to be hung on the wall or to stand like small tables, and devised the doors between the various sections as light structures of white-painted wooden lists. A sofa and a table were made for a room in which to relax (43). In a line from south to north, the small galleries (rooms 50-56) were opened in January 1967, and the long gallery (room 62) in March the same year. The transverse corridor (room 63), the main corridor (room 64) and rooms 44-46 for Thorvaldsen's clothes and memorabilia and indications of his working methods were all opened on the bicentenary of Thorvaldsen's birth in November 1970, and Jørgen Bo was able to present a modern and yet timeless interior in the Museum crypt.